

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ЛУЦЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ»
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

В.І.ПАВЛІЧУК В.М.МРОЧКО

**САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ В КЛАСІ
ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Луцьк 2022

УДК 784.9-021.464(083.3)

П 12

Павлічук В.І., Мрочко В.М. Самостійна робота студентів в класі постановки голосу: методичні рекомендації. Луцьк 2022, 47 с.

Рецензенти:

Зарицька А.А. – голова циклової комісії викладачів постановки голосу КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР, кандидат педагогічних наук

Гонтар О.С. – Заслужений артист України, доцент кафедри музично-практичної та вокальної підготовки Волинського Національного університету ім.. Лесі Українки

Самостійна робота студента органічно входить до процесу навчання, безпосередньо з ним пов'язана і є важливим завданням вокальної підготовки майбутніх учителів музики. Вона має бути спрямована на формування уміння самостійно аналізувати образний зміст музичного твору.

Розглянуто на засіданні методичної ради КЗВО «Луцького педагогічного коледжу» ВОР, протокол №1 від 13.01.2022.

© В.І. Павлічук

© Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ПРЕДМЕТА «ПОСТАНОВКА ГОЛОСУ»

Самостійна робота студента органічно входить до процесу навчання, безпосередньо з ним пов'язана і є важливим завданням вокальної підготовки майбутніх учителів музики. Вона має бути спрямована на формування уміння самостійно аналізувати образний зміст музичного твору.

Для систематичної, плідної роботи студента необхідно: визначити найбільш продуктивний для цього виду діяльності робочий час; дотримуватися режиму; осмислювати матеріал у мотиваційно-цільовому значенні; організувати матеріальні й психофізіологічні умови для виконання завдань; працювати емоційно напружено з повною віддачею тощо.

Для самостійної роботи потрібно:

I курс: опрацювати теоретичний матеріал; вивчити розспівки на розвиток дихання, опори звуку, артикуляції, кантилени, вирівнювання регістрів, вокалізи; розібрати та виконати твір дошкільного репертуару.

II курс: опрацювати теоретичний матеріал; розібрати визначені вокалізи та вправи на розвиток дикції та артикуляції, на вирівнювання регістрів; розібрати та виконати твір шкільного репертуару.

III курс: опрацювати теоретичний матеріал; підібрати вправи на дихання, дикцію, артикуляцію, вивчити визначені вокалізи; розібрати та виконати твір шкільного репертуару.

IV курс: опрацювати теоретичний матеріал; підібрати та вивчити вправи на кантиленне звучання, на legato, non legato, staccato, на розширення діапазону; розібрати та виконати твір шкільного репертуару; виконати твір під власний супровід.

На самостійну роботу студентів відводиться протягом чотирьох років навчання – 97 год.: на I курсі 12+12 год., на II курсі 12+12 год., на III курсі 12+12 год., на IV курсі 12+13 год.

Програмні вимоги теоретичного матеріалу

I курс

Дихання. Типи дихання

З найдавніших часів існує твердження, що мистецтво співу – це мистецтво дихання.

Дихання в житті – дія невимушена, рефлекторна, але може бути підпорядкована волі людини. Велике і довге дихання є одним з найголовніших переваг співака. Вокальне дихання повинно бути глибоким, опертим і затриманим.

Дослідження останніх десятиліть доводять, що не можна розглядати звукоутворення як роботу голосових зв'язок, головних, грудних резонаторів, ротоглоткової порожнини і артикуляційного апарату взятих окремо. Про кожну з них можна говорити лише у зв'язку із іншими.

Дихання складається із двох фаз: більш короткий вдих і більш довгий видих, розділений коротким спокоєм. Із легенів повітря, що видихається, надходить через трахею в гортань; при звичайному висі чи видисі (коли голосова щілина відкрита) повітряний струм беззвучно через гортань надходить у рот і виходить назовні, а під час вимови і співу (голосова щілина закривається, тобто зв'язки змикаються) під дією підзв'язкового тиску відбувається коливання зв'язок і утворюється звук.

Виховання правильного дихання є однією з найважливіших умов постановки голосу і подальшого удосконалення вокального мистецтва. Завдання співоного дихання: забезпечити співакові необхідний запас кисню для плідної роботи.

Мистецтво дихання полягає не в набиранні великої кількості повітря, а в цілому в умілому і поступовому використанні запасу повітря, тобто в економному видисі.

На практиці більшість співаків користуються змішаним типом дихання (як стверджують останні наукові дослідження).

Верхньодихальні шляхи – носова порожнина, носова і ротова частини глотки, гортань, дихальне горло або трахея, яка ділиться на два головних бронхи. Від них відходять бронхи менших і ще менших розмірів. У кінці цього розгалуження містяться бронхіоли, які закінчуються найменшими пухирцями – альвеолами. Саме за їх допомогою відбувається обмін повітря із газами крові.

Трахея або дихальне горло є одним шляхом по якому повітря надходить до легень. Поверхня легень вкрита тоненькою оболонкою – легеневою плеврою.

Діафрагма має куполоподібну форму. При вдосі купол опускається, при видосі повертається на своє місце.

Вдих відбувається завдяки скороченню міжреберних м'язів і опусканню діафрагми.

Вдих – відбувається при послабленні м'язів.

Голосові зв'язки при висі і видисі без фонації розімкнуті і являють форму рівнобедреного трикутника, вільно пропускають повітря. При звукоутворенні – зв'язки зімкнуті.

При диханні, під час співу, повітря слід набирати досить швидко і в необхідній кількості.

Атака звуку в співі – це перехід голосового апарату від дихального до співочого стану, а в мові, відповідно, до мовного. При зімкнених голосових зв'язках струмінь повітря проривається із тиском, немов би ударом по зв'язках – це тверда атака; при одноразовому зімкненні зв'язок із подачею дихання, звук утворюється менш сильним, це – м'яка атака, і придихова атака із присутністю у звуці дихання.

М'яка атака у вправах до того ж допомагає уникнути напруженого і різкого звуку.

Вокальне дихання повинно бути глибоким, опертим і затриманим.

Глибоке дихання досягається поєднанням грудного і діафрагматичного типів дихання.

Опора дихання досягається активізацією і стисненням м'язів живота та діафрагми.

Затримка дихання досягається виконанням тривалих фраз. Досить не погані наслідки тренування затримки дихання дає лічення чисел.

Набирати дихання краще через ніс і затримувати його, немов би зімкнувши голосові зв'язки, і лише після цього атака звуку (подати звук).

Вокальне дихання існує трьох типів:

- 1) верхнє грудне або ключичне;
- 2) міжреберне або грудне;
- 3) діафрагмове або черевне.

Найбільш прийнятним у співі мішаний тип дихання – грудо діафрагмовий, при якому поєднуються міжреберне і діафрагмове дихання (абдомінальне).

У виконавській практиці склалась загальноприйняті норми. Дихання можна брати в музичних творах в першу чергу на паузах, у кінці музичних фраз, перед довгими нотами та ферматами. А в творах із літературним

текстом – також на розділових знаках і крапках, комах і за змістом, між фразами тощо.

Дихання буває довге і коротке. Довге – береться перед довгою фразою, що тягнеться кілька тактів. Коротке дихання береться дуже швидко в тих місцях, де немає пауз, посередині музичної фрази тощо.

Удосконалення цих обох способів дихання досягається постійними вправами і свідомим ставленням студентів до співу.

У героїчних або драматичних творах дихання має бути глибоке і активне, а в помірних, ліричних – глибоке але спокійне, відповідно й атака м'яка. Самоконтроль у співі відповідає загальним вимогам самоконтролю: «Що я роблю? Для чого я роблю? І як я роблю?». Отже самоконтроль за власним відчуттям пр. звукоутворенні у співака відіграє дуже важливу роль. Ці почуття потрібно фіксувати і удосконалювати.

Контрольні запитання

1. Дихання і його значення у співі.
2. Чи можна розглядати питання звукоутворення окремими чинниками – дихання, голосові зв'язки, головні та грудні резонатори?
3. Назвіть основні чинники, з яких складається співоче дихання.
4. Проаналізуйте умови за яких найліпше досягається велике співоче дихання.
5. Обґрунтуйте, що таке атака звука.
6. На яких вправах співоче дихання дає найкращі результати.
7. Який тип дихання найбільш прийнятний у співі?
8. В яких місцях можна брати дихання при виконанні музичних творів?
9. Що впливає на довге чи коротке дихання у співі?
10. Розкрийте значення і роль самоконтролю в роботі над звукоутворенням.

Звукоутворення. Будова голосового апарату

Постановка голосу – це система індивідуальних занять, що забезпечує формування здатності свідомо керувати процесом фонації відповідно до вокально-технічних і художніх завдань, пов'язаних з виконанням конкретного вокального твору. Постановка голосу складається з низки взаємопов'язаних елементів: співоче (вокальне) дихання,

звукоутворення, звуковедення, координація голосу і слуху, слово і звук, літературний текст і музика, агогічні моменти та ін..

Велике значення в процесі роботи над голосом має досягнення свободи від м'язового затиснення. Процес вдихання і видихання є життєво необхідним для людини і всі м'язи глотки та гортані в цей час не працюють. А коли з'являється щось нове, наприклад, новий звук, то м'язи відразу затискають гортань бо спрацьовує природний обов'язок м'язів – захисна дія. Так з'являється природне затиснення гортані і як наслідок, звуку.

Досить часто і багато часу доводиться приділяти уникненню чи позбавленню такого затиснення голосу або хибних звичок, як і виникнення внаслідок копіювання популярних виконавців, які погано володіють голосом, а також куріння, алкоголь, насіння...

При співі гортань повинна зберігати стан вдиху, який необхідно утримувати до закінчення фонації, тобто звучання голосу. Такий стан краще утворюється, якщо набирати повітря через ніс.

Під час співу в горлі має бути таке відчуття немов би продовжується процес набирання повітря. Саме це і сприяє утриманню глотки у вільному і широкому стані, що допомагає уникнути стиснення її м'язами шії.

Прагнення до певного спрямування звуку сприяє його зосередженості. Раніше часто вживаний термін «маска» тепер замінений на поняття «висока позиція». Професор В.М.Луканін стверджує, що знаходженню цієї позиції допомагають вправи, побудовані на голосних із приголосними «м» і «н». Необхідно намагатися, що співак відчув звучання голосних в тому місці, де звучать приголосні «м» і «н».

Важливо знайти таку точку, де голос звучав би однаково, як з закритим так і відкритим ротом. Ця точка повинна відчуватись в переніссі, між очима. Саме ця позиція має назву «маска» або «висока позиція».

Якщо не зважати на цю пораду, то звук може піти вище і набути головного звучання, якщо вниз – носового. Звук у вказаній точці буде округленим стійким і впевненим.

Друга точка, куди слід направляти звук – це коріння верхніх зубів, що в народі називають «іклами». Такий звук буде значно світлішим за попередній, але стійкий і переконливий.

В часі утримання високої позиції потрібно досить уважно слідкувати, щоб місце звучання було стійким, не допускати ніяких відхилень, бо у випадку підвищення місця звучання утвориться носовий призвук або

забарвлення, а сповзання чи виконання звуку в низькій позиції (нижче вказаного місця) зроблять його відкритим і безбарвним.

На вокальній конференції в Одеській консерваторії у 1961 р. фоніатр, співак, учений Л.Б.Дмитрієв (Москва) зробив досліди (висновки) про наслідки своїх досліджень. Спостерігаючи на рентгенівському екрані механізм роботи голосового апарату він помітив, що голосові зв'язки при виконанні голосних змикаються неоднаково. Найменша площа зімкнення при утворенні голосного «а», а найбільша – при голосній «і».

«І» - голосний звук близький і високий. Отже з його позицій слід формувати всі голосні звуки.

Формувати бажано у послідовності **і, е, а, о, у, и.**

У співі усі голосні повинні звучати близько, у високій позиції (у вказаних точках),

Як відомо, голосові зв'язки в стані спокою не «розігріті» і мало еластичні. Після розспівки їх можна порівняти з пластиліном.

Розігрівати голос найкраще на звуці, у якого площа зімкнення найменша. Таким є голосний «а». Також на вправі з закритим ротом, коли штучно утворюємо купол, подібний позіху.

При формуванні голосних форма голосових зв'язок (їх С.Крушильницька називала – голосниці) не однакова.

Спів у високій позиції забезпечує правильне місце знаходження звука, надає йому гарного, приємного, округлого забарвлення та резонування. При співі у високій позиції співак не втомлюється і не травмує зв'язки.

Будова голосового апарату

Гортань – складається із 3-х поодиноких хрящів, знаходиться посередині ший між коренем язика і дихальним горлом.

Голосові м'язи – за будовою відрізняються від інших м'язів. Найбільш важливими є відкриваючий голосову щілину, закриваючий та напружуючий.

Голосова щілина знаходиться в гортані приблизно в районі «адамового яблука».

Голосові зв'язки (голосниці) – це два паралельно натягнутих валика, що складаються з еластичних пружних волокон, які приводяться у коливальні рухи підв'язковим тиском повітря, що видихається. Звук,

утворений зв'язками підсилюється резонаторами, які створюють явище, назване резонансом. Резонанс від франц. – підсилення звуку.

Над гортанню знаходиться рот із глоткою і носоглоткою та носова порожнина голосового апарату, яка і є його резонаторною трубкою.

Порожнина глотки – розміщена позаду ротової порожнини та носа. Спереду сполучається з ротовою порожниною і нижче вхід в гортань. М'яке піднебіння відокремлює носоглотку від власне глотки.

Ротова порожнина – зверху обмежена твердим і м'яким піднебінням, знизу – язиком і м'язами, які йдуть від внутрішньої поверхні дуги нижньої щелепи, спереду – частково м'яким піднебінням, позаду ротова порожнина з'єднується із глоткою.

Отвір, який з'єднує рот із глоткою зверху, краєм м'якого піднебіння із маленьким язичком називається зівом.

Між передніми та задніми піднебінними дужками по обидві сторони зіва, розміщено по одній мигдалині.

М'які піднебіння – ще має назву піднебінна занавіска (фіранка), закінчується маленьким язичком, складається із м'язів, які надають йому рухливості, а при ковтанні зовсім відділяють носоглотку від глотки.

Звук концентрується на твердому піднебінні.

Носова порожнина – утворюється лицевими кістками черепа, знизу обмежується твердим піднебінням. А зверху – нижньою стінкою м'язової коробки і через носові ходи сполучається із носоглоткою. Повітря яке вдихається через ніс, очищується, зволожується та зігрівається, ніби фільтрується.

Контрольні запитання

1. З яких елементів складається поняття «Постановка голосу»?
2. Як Ви вважаєте, чому старі звички є шкідливими і чому їх необхідно позбутись?
3. Який стан має зберігати гортань під час співу і чому?
4. Чому місце звучання голосних у співі впливає на їх якість?
5. Яка позиція має назву «маска» або «висока позиція».
6. Назвіть помилки, причини, які спричиняє недотримання високої позиції.
7. Які вимоги має виконати співак для збереження округленості звуку?

8. Яких порад слід дотримуватись співакові, щоб не допустити небажаних призвуків та забарвлення звуку?

9. Для чого потрібно розігрівати голосові зв'язки перед співом?

10. Яке розташування голосних відносно до язика?

11. Як Ви вважаєте, чи однакова форма голосових зв'язок при формуванні голосних і їх артикуляції?

12. Чому важливо дотримуватись певного місця звучання співочої позиції при співі (формуванні звуку)?

II курс

Вимова у співі

Спів – це вид музичного мистецтва, в якому музика органічно зв'язана із словом.

У вокальному мистецтві слово і бездоганна дикція відіграють суттєву роль. Створення художнього образу при відсутності чіткої дикції неможливе. Слово відіграє особливе значення. Героїчний пафос, побутова сатира, народна сатира, народна пісня – потребують не тільки чіткої правильної вимови, але й високої майстерності, художньої виразності та культури слова.

Літературна мова існує не тільки в написанні, але і в звучанні.

Поряд із письмовою літературною мовою – орфографією, виробляються правила вимови – орфоепія.

Співаючи, потрібно відчувати музику самого слова, підкреслюючи і поглиблюючи його відтінки.

Особливе значення для покращення якості дикції має сольфеджування вокалізів на заняттях. Нечітка дикція з'являється у тих, хто погано (не чітко) вимовляє приголосні звуки. З цією метою, слід співати лише голосні, вони звучать відповідно до певного ритмічного малюнку, а приголосні попереднього складу потрібно переносити до наступного складу у виконуваному тексті (са-до-кви-шне-вий-ко-ло-ха-ти).

Приголосні необхідно чітко і дуже коротко вимовляти, не перериваючи потік голосних звуків. Вміння добре артикулювати, утворювати мовний склад, вірно його інтонувати веде до гарного та виразного звучання у співі.

Спів, що не має виразного слова, частково втрачає смисл, а перебільшена роль слова може привести спів до музичної декламації, позбавити наспівності.

Щоб досягти рівноваги між співом і мовою, слід чітко уявити собі різницю між ними. У природі існують такі поняття, як співоча і мовна форманти (формантіс – утворюючий).

Мовна форманта визначена умовною нормою певної мови і є засобом різноманітного значення слів.

Співоча форманта визначена положенням співацьких органів. Мовна форманта виконує смислово-розпізнавальну, розподільчу функцію. Співоча форманта визначає темброве оформлення і може бути змінена шляхом спеціального настроювання голосового апарату.

Основою співочого голосу є наспівність. При співі голосні звуки витримують більш тривалий час на певному або на різних за висотою звуках, в той час у мові висота звуку частіше залишається незмінною і лише на розділових знаках висота змінюється.

При співочій артикуляції ротова порожнина і вся «надставна труба» (порожнина від зв'язок до «маски») розкриваються більш ніж у мові. Створюється своєрідний рупор. Стінки рота відносно твердішають, посилюється резонація завдяки тому, що ротова порожнина є найбільш гнучким резонатором, що підкоряється нашій волі. Крім того, в співі існує загально прийнята норма, яку можна сформулювати, як єдиний потік звуків із деякою деформацією голосних, у той час, коли мова допускає, навіть вимагає різної артикуляційної градації.

Оволодіння технічною та художньою особливостями дикції це творчий процес, що складається з роботи над чіткістю і зрозумілістю вимови тексту, співвідношення співочої дикції із літературною розмовною подачею, особливості вимови в залежності від художнього образу.

При формуванні приголосних звуків головна роль надається кінчику язика, середній і задній його частинам, зубам, рухливості й активності губ. Більше всього приголосних звуків припадає на кінчик язика і його передню частину (д, ж, з, л, н, р, с, т, ц, ч, ш, щ), губами вимовляються 5 приголосних (б, в, п, м, ф) і тільки три голосні вимовляються за допомогою задньої частини язика (г, к, х). Тому найбільшу увагу слід приділяти тренуванню кінчика язика. Для чіткої вимови приголосних треба активізувати дію артикуляційного апарату.

Особливу увагу слід приділити формуванню таких звуків, як **ж, з, с**, тому що ці приголосні можуть порушити чистоту у звучанні.

Приголосні в середині слова – підкреслюються, в кінці – підкреслюються із тенденцією до подвоєння.

У вимові голосових і приголосних звуків велику роль відіграє максимальна гнучка рухомість нижньої щелепи. При співі потрібно слідкувати, щоб вона вільно і чітко опускалась вниз.

Слова, що закінчуються на **ся** співаються більш твердо **са**. Правильність вимови тексту в більшості залежить від знання особливостей мови, того стилю, тієї епохи, у якій написаний твір. При виконанні конкретного вокального твору, слід шукати властиву лише йому манеру подачі звуку – слова.

Контрольні запитання

1. Особливості вимови йотованих звуків, шиплячого «щ» та звукосполучень «дз», «дж».
2. Світове значення дикції.
3. Які особливості у тренуванні приголосних звуків та їх співу?
4. Які особливості у вимові та співі голосних звуків?
5. З яких елементів складається творчий процес оволодіння технічною та художньою особливостями дикції?
6. Назвіть значення слова в мові та в співі.
7. Вкажіть на особливості мовної та співочої орфоєпії.
8. Що сприяє покращенню якості дикції, відчуттю музики слова, благородності та краси вимови у виконуваному творі?
9. Що заважає утриманню чіткості і рівності вокальної лінії?
10. Визначте значення виразного слова в мові і співі.
11. Що таке форманта і її значення в мові та співі?
12. З чого складається «надставна трубка», вкажіть її вплив на якість і силу звуку?
13. Які чинники сприяють утворенню і зберіганню високої співочої позиції?
14. Що впливає на дію голосового апарату, посилює чіткість і виразність слова?

Вправи та їх значення в роботі над розвитком голосу

Вправи – найважливіший елемент процесу постановки голосу. Вони складають єдиний комплекс набуття вокальної техніки, розвитку кантилені, рухливості голосу та удосконаленню вокального дихання.

Вправи можна будувати на матеріалі виконуваних творів, це можуть бути окремі хорові партії, окремі складні місця цих партій тощо.

Заняття слід починати з середини діапазону голосу студента на наспівно-протяжних вправах для розвитку кантилені.

Перш ніж почати роботу, слід розігріти зв'язки із закритим ротом.

Після розігріву голосових зв'язок, доцільно сконцентрувати увагу на утриманні незмінного звуку упродовж всієї вправи.

Існують вправи, які передбачають спів великих секунд, із поєднанням голосних і приголосних звуків. Ці вправи потрібно виконувати дуже уважно, тому що приголосні звуки мають тенденцією ставити голосні на їх місця відносно язика, у той час, як у співі вони мають бути високими та близькими. У випадку коли таке відбувається, слід звернути увагу на це і відпрацювати правильне звучання. Кожен звук потрібно виконувати з акцентом, немов би поштовхом, твердою атакою, обов'язково зберігаючи на кожному нижньому звуці, де змінюється голосний, високе звучання попереднього і першого з якого починається вправа, підвищуючи або понижуючи півтонами. Якщо вправа досить довга, то дихання можна брати посередині вправи або обмежитись її половиною.

Поступово вправи потрібно ускладнювати, рухливі поєднувати з повільними, розширюючи їх діапазон.

Корисно одні і ті ж вправи співати з різним до них ставленням – весело, сумно, сердито і т. інш. Такий спосіб допомагає набути виразності звуку без слів, лише засобами тембрового забарвлення. Необхідно слідувати, щоб вправи виконувались виразно, активно, емоційно.

Досить поширеним у роботі є спів секунд у межах квінти. Тетрахорди будуються за наступними порядком: в.2 – в.2 – м.2; в.2 – м.2 – в.2; м.2 – в.2 – в.2; в.2 – в.2 – в.2; в.2 – м.2 – зб.2 – співається із назвою нот або закритим ротом.

Корисною для відпрацювання точного інтонування малих секунд є вправа побудована на хроматичній гамі, для великих секунд – пентатоніка (лад без півтонів).

Складною для інтонування є вправа на спів різних за висотою інтервалів у межах октави.

Спів інтервалів поєднує кілька завдань: тверде виконання кожної ноти, чисте інтонування і увага до дихання. Після ретельної роботи над диханням, звукоутворенням та звуковеденням на відповідних вправах буде перехід до співу. Після того, як голос набуде гнучкості, еластичності і певного настрою на спів, можна переходити безпосередньо до співу вокалізів, пісень, романсів.

Контрольні запитання

1. Значення вправ у роботі над розвитком голосу.
2. З якої вправи доцільніше починати розспівування, на яку голосну і чому?
3. Які вимоги до студентів ставляться під час виконання вправ?
4. У чому складність інтонування тетраходів?
5. Які особливості інтонування натуральних ладів, хроматичної гами та пентатоніки?

III курс

Режим співака та гігієна голосу

Режим – (франц.) управління. Це точно встановлений розпорядок життя – праці, відпочинку, харчування, або система принципів, правил, заходів, норм, встановлених для певного виду діяльності.

До режиму співака входять складові, яких потрібно дотримуватись, а саме: праця, відпочинок, житло, харчування, сон, одяг і весь побут.

Гігієна співака – дотримання норм поведінки і співочого режиму. Голосові органи співаків потребують особливої уваги та виконання гігієнічних правил. Це:

- провітрювання аудиторії;
- післяобідні прогулянки;
- витривалість організму, загальний стан здоров'я;
- загартування організму в цілому;
- помірне та правильно організоване харчування.

При інтенсивній діяльності голосовий апарат досить розігрівається і стає більш чутливим до таких подразників як холод, пил, тютюновий дим, спиртні напої, які завдають шкоди голосу.

Довготривала робота на непоставленому голосі і при форсованому звуці неминуче веде до неправильного розладу голосового апарату.

Загальні захворювання, вірусні, епідемії тощо, не слід залишати без уваги. Не слід співати у хворому стані голосу.

Велику увагу потрібно приділяти фізичній культурі, заняттям легкими видами спорту, гімнастикою, розвитку м'язів, особливо ритмікою. Це надає тілу пластичності, сприяє обміну речовин. Загартування голосу і всього організму бажано починати із теплих місяців. У такому випадку можна гарантувати безперервну творчу роботу голосу протягом року.

Навчальна і репетиційна дисципліна повинна підтримуватись не лише адміністративними мірами, але і свідомим зацікавленим ставленням до занять.

Для збереження свіжості голосу всі співаки повинні працювати щоденно, співаючи вправи, вокалізи, уривки з творів, що викликають труднощі. Не можна зловживати форсованим і крикливим звуком, тому що голос від сильного перенапруження буде тільки стомлюватись.

Досить шкідливим є розучування нових творів на весь голос і неодноразове повторювання важких місць.

Режим співака в день виступу повинен бути приблизно таким: сон 8-9 год., пробудження не пізніше 8-9 год. Намагатися менше розмовляти, настроїтись на певних вправах, продивитись окремі місця, але не перевтомлювати глос перед виступом.

Нерідко співакам доводиться звертатися до такої процедури, як полоскання горла – його слід проводити без всякого напруження, намагаючись у цей час відтворити різні голосні звуки. Тому що при зміні голосної міняється форма рото глоткової порожнини, і лікувальній рідині легше попасти у хворі місця. Промивання носової порожнини не слід робити холодною водою, це шкідлива і непотрібна процедура.

Професійні захворювання співаків – нежить, захворювання ротової порожнини, катаральна ангіна, гостре запалення мигдалин, хронічний катар глотки, хронічний тонзиліт, гострий катаральний ларингіт, хронічний катаральний ларингіт, спазм голосової щілини, крововилив у голосові зв'язки, вузлики голосових зв'язок, гострий вузликівий ларингіт, захворювання трахеї, гострий трахеїт.

Нежить – захворювання інфекційного походження. Внаслідок закладання носа, в більшості випадків змінюється голос, стає гнусавим, із носовим призвучком.

Потрібно провести в теплі дома 2-3 дні, приймаючи жаро понижуючі засоби, вживаючи велику кількість рідини.

Захворювання ротової порожнини – запалення слизової оболонки рота та ясен (стоматит).

Профілактика – дотримання гігієнічних вимог: полоскання порожнини рота; непотрібно вживати їжу та напої занадто гарячих або холодних температур; не вживати занадто твердої їжі (горіхи, насіння, тверді цукерки),

Катаральна ангіна – гостре катаральне запалення слизової оболонки рота, яке часто супроводжується сильною нежиттю, зазвичай воно розповсюджується вгору і вниз.

Співати і говорити в такому стані неможливо, внаслідок больових відчуттів, які посилюються при кожному вдиху і видиху із силою повітряного струму.

Гостре запалення мигдалин – те ж, що і катаральна ангіна.

Препарати: антибіотики і сульфамідні засоби для полоскання.

Хронічний тонзиліт – запалення піднебіння мигдалин. Вони збільшені в об'ємі, їх слизова оболонка червоніє.

Лікування хворих мигдалин має бути надзвичайно активним, аж до хірургічної операції. Але не має гарантії, що звичайний тембр і якість голосу не порушиться.

Гострий катаральний ларингіт – запалення слизової оболонки гортані, самостійне захворювання, або разом із низхідним катаром верхніх дихальних шляхів чи висхідним трахеїтом.

Лікування – позбавлення від шкідливих умов: нечисте, вологе повітря, паління, алкоголь, гаряча або холодна їжа й напої.

Крововилив у голосову зв'язку зазвичай починається зненацька. Під час сильної напруги голосу хворий починає відчувати, що голос перестає йому підкорятись.

Лікування – голосовий режим, звільнення від будь-якого голосового навантаження.

Вузлики на голосових зв'язках – маленькі новоутворення, розміщені по вільному краю справжніх зв'язок.

Головним засобом лікування є відпочинок, мовчання, повний спокій для голосових зв'язок, електричні та фізіотерапевтичні процедури.

Контрольні запитання

1. Що входить в поняття режим співака?
2. З чого складається гігієна голосового апарату?

3. Коли голосовий апарат стає більш чутливим до шкідливих подразників і чому?
4. Чи можна співати у хворому стані голосового апарату?
5. Що спільного мають заняття фізичною культурою та постановкою голосу?
6. Яке значення у вихованні співака має навчальна репетиційна дисципліна, та розподіл часу занять?
7. Що потрібно для збереження свіжості голосу? Чи є корисним тривалий і голосний спів?
8. Яким має бути режим людини, що має голосове навантаження в день 11 виступів (вистави, лекції, концерту тощо)?
9. Що повинен знати співак про такі процедури як полоскання горла, та промивання носової порожнини?
10. Які професійні захворювання найчастіше турбують співаків?
11. Які ознаки нежиті та їх усунення?
12. Яких гігієнічних вимог слід дотримуватись при захворюванні ротової порожнини?
13. Чи можна співати при гострому запаленні мигдалин та катаральній ангіні? Як їх лікувати?
14. Що може допомогти у боротьбі з гострим катаральним ларингітом?
15. Яких засобів лікування потребують такі хвороби, як крововилив та вузлики на голосових зв'язках?

Виховання співочих навиків на уроках музики у загальноосвітній школі

Вчитель повинен добре знати основні чинники від яких залежить і з яких складається поняття співу: анатомія і фізіологія гортані, робота дихальних та голосових м'язів, співоче дихання та опора звуку, спів голосних та приголосних звуків – і все це застосовується у відповідності до вікових категорій.

Крім того зустрічаються певні недоліки у звучанні голосів: спів на низькій позиції, відкритий «білий звук», повзання по звуках (нотах, відсутність координації між голосом і слухом, захворювання голосового апарату, хворобливий стан здоров'я),

Неприємне враження на слухачів справляє горловий спів, носовий призвук. Позбавлення цих неточностей буде сприяти більш повноцінному вихованню співака.

Залучаючись до співу, потрібно мати голос, який своїми властивостями і якостями відповідає вимогам правильного співу, відзначається польотністю, округленістю, опертістю і гнучкістю, чистотою і особливою принадністю тембру. Для виконавства потрібна сила, діапазон, краса і чистота тембру, бездоганна інтонаційна виразність.

Систематичну роботу над голосом можна проводити лише після завершення мутації, коли організм зміцніє, стан гортані, грудної клітини, дихальних та травних органів і кровообігу стануть цілком нормальними і всі органи сформувались.

В мутаційний період занять припиняти не слід. Рекомендується зупинитися на теоретичних заняттях та вправах в обмеженому діапазоні і дуже обережно.

Учень при співі повинен відчувати простоту прийомів, близькість пропонованих вправ до природи його голосу. Не повинно бути ні перевтоми, ні форсування.

Учебний репертуар повинен передбачати поступовий розвиток всіх прийомів навчання на кожному занятті. Це: інтонування інтервалів, вимова у співі, виразність, виконавські прийоми.

На підставі досліджень доктора І.І.Левідова були встановлені три вікові групи дітей, кожна з яких має свою специфіку і потребує особливого вокально-педагогічного підходу. Молодша (дитяча) група – від 7 до 10 років, середня (перехідна) – від 11 до 14 років, старша (юнацька) – від 15 до 17 років.

Найскладнішим у вокальному вихованні є середній підлітковий або перехідний вік. В цьому віці відбувається формування співацького голосу і перехід його від дитячого звучання до підліткового. М'язова система поступово зміцнюється, діапазон із часом розширюється.

Мутація – (лат. зміна) – зміна голосу, що настає при переході від дитячого до юнацького віку. Мутація досить помітно проходить у хлопчиків. Ці зміни пов'язані із статевим розвитком, зміною функцій не тільки гортані, а й усього організму в цілому. У цей період необхідно приділяти увагу охороні та гігієні голосового апарату. У хлопчиків мутація проходить від декількох місяців до кілька років. У цей час дуже важливим є «голосовий режим».

У дівчат мутація не має великих змін, тривалість – суто індивідуальна.

Спів потрібно починати з вправ. Краще їх співати зверху вниз тому, що на верхніх звуках краще відчувається головне резонування, яке найбільш характерне дитячим голосам.

Вокальні вправи сприяють координації слуху із голосом, розвитку музичного слуху та ладової основи музики, правильної вимови голосних і приголосних звуків, розвитку співочого дихання, гнучкості та рухливості голосу, розвитку вокально-технічних навиків, художньої виразності виконання. На всіх заняттях потрібно слідкувати за чистотою інтонування.

Контрольні запитання

1. Що повинен знати майбутній вчитель про роботу з дитячими голосами?
2. Які недоліки у звучанні голосів, найчастіше зустрічаються у дітей шкільного віку?
3. Що необхідно зробити, щоб голос співака був більш приємний для сприймання?
4. Які з недоліків у звучанні голосу, справляють на слухача неприємне враження і яких бажано позбутися?
5. Які властивості і якості голосу повинен мати співак, що залучається до хорового, ансамблевого або сольного співу?
6. Які вимоги ставляться перед співаком в мутаційний період?
7. Чи можна співати досить голосно? Якщо можна, то в яких випадках?
8. Що потрібно врахувати вчителю, добираючи репертуар для розучування?
9. Які вікові категорії, за дослідженням доктора І.Левідова, встановлені для вокально-педагогічної роботи?
10. Які вимоги ставлять до вправ?
11. Які вправи слід виконувати, щоб зберегти звучання високої позиції?
12. Що таке мутація? Чому період мутації складний для роботи з голосами хлопчиків.

IV курс

Метод – це сукупність практичних прийомів викладання, заснованих на певних принципах. В усі часи навчання співу проводилось в основному, за допомогою емпіричного (слухового) методу. Емпіричний метод є корисним тоді, коли він:

- має чітку систему педагогічних прийомів;
- характеризується поступовістю і послідовністю у тренуванні голосового апарату;
- знаходиться у руках педагога, котрий має талант і достатні знання для того, щоб розібратись в індивідуальних особливостях учня (студента).

Голосовий апарат складається з гортані, голосових зв'язок, легенів, грудного та головного резонаторів, язика, губ і зубів.

Правильне (індивідуальне) положення рота, язика, піднебінної завіски, маленького язичка горла, голосових складок, узгоджена робота діафрагми та черевного пресу є основною умовою природного звукоутворення і художнього співу.

Кантилена голосу – у співаків цей термін має два значення: співучість голосу (вміння рівно і красиво виспівати мелодію) і сама співучість мелодії. Основа кантилени – бездоганне інструментальне звучання. Це поєднання рівнозначних голосних з чіткою вимовою приголосних. У роботі над кантиленою рекомендується використовувати гами і слідкувати, щоб саме перший звук був правильно сформований. Поступово можна перейти до оволодіння кантиленою на арпеджіо.

Робота над постановкою голосу – дуже складний процес. Успіх його залежить від дотримання певних принципів:

- розуміння значення нейрофізіологічного фактору;
- одночасність і єдність розвитку всіх якостей співака;
- поступовість розвитку голосу;
- Індивідуальність підходу до співака (початківця).

Співоче дихання – це вдих і видих, які між собою тісно пов'язані, бо від правильного вдиху залежить і правильний видих.

Вдих – це технічний прийом швидкого вбирання повітря, під час якого звук іде наче попереду видиху. Це процес довільного, поступового витрачання повітря, що регулюється еластичною діафрагмою і черевним пресом.

Типи дихання (умовний поділ): ключичне, нижньогрудне, нижньореберно-діафрагмальне (грудодіафрагмальне), черевне (абдомінальне).

На підставі багатьох спостережень можна зробити висновки, що чистих типів дихання у співі практично не існує, оскільки співаки в основному, користуються змішаним типом дихання.

Є голоси від природи рухливі і навпаки, малорухливі. Але у будь-якому випадку рухливість голосу слід розвивати і удосконалювати. **Основні елементи техніки** – це гами, арпеджіо, а також форшлаги, групето, трель. Над ними рекомендується працювати поступово на середній ділянці діапазону з поступовим розширенням. Приблизна схема:

Гами – арпеджіо – поєднання гам і арпеджіо – мелізми і їх комбінації – вправи з поєднанням усіх елементів – підготовчі вправи до трелі – трель.

В основі удосконалення вокальних якостей лежить розвиток вокального слуху. Першочерговим завданням є виховання у співака уявлення про правильний співацький звук. Щоб прищепити необхідні навички слід використовувати всі можливості педагогічного впливу: показ голосом, словесне пояснення, технічні вправи та вокалізи, доступні вокальні твори.

Прийом показу голосом повинен бути правильним і якісним. Словесне пояснення повинно бути грамотним і мати наукове підґрунтя. Музичний матеріал має бути правильно підібраним і вміло застосованим.

Атака – (від франц. напад) – це початок звучання голосу під час співу, або перехід голосового апарату від дихального до співоного стану. Залежно від характеру змикання зв'язок існує три види атаки:

- м'яка (природне змикання, одночасне з видихом);
- тверда (грубе, щільне змикання, яке відбувається трохи раніше за видих);
- придихова (змикання голосових зв'язок здійснюється трохи пізніше за видих).

Атака – один з важливих виразових засобів у співі, оскільки вона визначає подальше звучання голосу, а також є важливим засобом педагогічного впливу на голосовий апарат.

Правильний напрямок розвитку співака залежить від точно визначеного типу голосу.

Характерні ознаки (головні): тембр, звуковисотний діапазон, спроможність витримувати теситуру. Інші ознаки (сила звуку та рухливість голосу, місце розташування перехідних нот і примарних тонів, анатомо-фізіологічні особливості) є допоміжними, але у випадку можуть допомогти.

Гортань являє собою орган, котрий є дуже рухливим. Відомим є той факт, що зміщення гортані завжди веде до зміни тембру співацького звуку. Відомо, також, що під час співу на голосних гортань утримати в одному положенні легше, а приголосні, особливо у початківців, вибирають гортань. Тому, як показує практика співу співаків-професіоналістів, гортань під час співу переважно встановлюється в одному спеціально знайденому співацькому положенні. Ця постійність рівня гортані під час співу виробляється впродовж тривалого часу.

Шкідливість манери наспівування полягає в тому, що при такій манері звук є знятим з опори, втрачається відчуття глибини звучання. Крім того, наспівування негативно впливає на роботу голосових зв'язок, оскільки вони не мають можливості активно змикатись. Спів же на «р» (піано) – це тихе, але оперте звучання голосу.

Першочерговим завданням під час знайомства зі студентом є виявлення його природних якостей (слух, пам'ять, почуття ритму, звучання голосу на всьому робочому діапазоні, його тембр). На основі спостережень і аналізу складається характеристика студента (обов'язково враховуються особливості його психіки, темперамент, музикальність, загальна культура),

Починати роботу слід із усунення у голосі студента того недоліку, який найбільш заважає правильному звукоутворенню (як правило, це невміння організувати співацьке дихання). Послідовність виправлення недоліків та розвиток кращих тембральних якостей складає план роботи зі студентом. План, у свою чергу визначає характер тих вправ, вокалізів і вокальних творів, які найдоцільніше давати студентові на кожному конкретному етапі навчання.

Форманта (лат. утворюючий, формуючий) – це різко виражені піки у спектрі голосу, що складаються із значно підсилених обертонів.

Підсилена група високочастотних обертонів робить голос дзвінким, «летючим» (висока співацька форманта відкрита у 1934 р.).

Підсилена група низькочастотних обертонів робить голос м'яким, «глибоким», «оксамитним» (низька форманта, 1927 р.).

Форсування голосу – цей недолік виникає в основному внаслідок подачі сильного підв'язкового тиску. Форсування звуку внаслідок форсованого дихання може породити ще один недолік – «гойдання» голосу. Основою виправлення може бути робота на придиховій атаці звуку, привчання співака до м'якої звукоподачі на голосному «у».

Життя будь-якого організму протікає за принципом рефлексу, тобто відповіді на вплив навколишнього середовища. Рефлекси, з якими людина народжується, називаються безумовними (смоктальний, клепальний, чихальний). Це стандартні, постійні зв'язки, які виникають у спинному середньому мозку або підкоркових вузлах. Надалі організму необхідно пристосуватись до різних умов навколишнього середовища. Поступово відбуваються доцільні реакції, повторення і закріплення яких як індивідуального досвіду організму призводить до утворення умовних рефлексів. Умовні рефлекси утворюються в корі головного мозку. Вони є непостійними і виникають за певних умов. Навчання співу пов'язане з виробленням співацьких рухових навиків, котрі за своїми фізіологічними механізмами являються умовними рефlekсами.

Регістр – це певна частина діапазону. Регістри голосу залежить від різного типу роботи голосової щілини. У ненавченого співака голос має регістрову будову (коли голосові зв'язки при підвищенні звука до критичного тону не можуть фонувати повною довжиною і переходять на роботу своїми краями). Існує два реєстри чоловічого (грудний і фальцетний) та три реєстри жіночого голосу (грудний, змішаний, головний). Основним методом вирівнювання реєстрових переходів чоловічих голосів є метод змішаного прикритого звучання верхньої частини діапазону (за допомогою голосних «о» і «у»).

Характер змішування звуку повинен диктуватись індивідуальними особливостями початківця. Під час переходу на верхні ноти для жіночих голосів прикриття не потрібне – достатньо лише округлення голосних (оскільки центральна частина діапазону змішана від природи).

Причина наявності носового призвуку полягає, в основному, в недостатньому утриманні піднебінної завіски. Тому слід розвивати відчуття позіху, коли піднебіння піднімається. А корінь язика м'яко, опускається, відчуття «гарячої картоплі» в роті. Можна використовувати вправи на голосні «о» і «у».

Створення інструменту співака – це розвиток голосового апарату за допомогою раціональних тренувань. Як відомо, голосовий апарат розвивається дуже індивідуально. Впродовж певного часу відбувається налагодження правильної взаємодії його окремих частин, побудова інструменту. Основна складність в тому, що співак-початківець, створюючи свій інструмент, повинен одночасно на ньому і виконувати, тоді як інструменталіст опановує вже готовий інструмент.

В артикуляції мовних звуків беруть участь: губи, язик, м'яке піднебіння, зівок, глотка, а також мускулатура, що рухає нижню щелепу. Головний артикуляційний орган-язик, який бере участь в утворенні всіх голосних і більшості приголосних. Його зміщення у рото глотковому каналі змінює розміри глотки і ротової порожнини. Артикуляційний апарат пов'язаний з роботою гортані як механічно, так і через акустичні та дихальні механізми.

Співацькі пристосування артикуляційних органів і гортані відрізняється від мовних. Основна риса співацького положення гортані – це її стабільність і незалежність від артикуляційних рухів голосового апарату. Губи у співі найчастіше стандартизуються в одному положенні (індивідуально), язик – м'який, м'яке піднебіння – підняте на всіх голосних і на всьому діапазоні, глотка – вільна. Рот під час співу повинен розкриватись ширше ніж під час мови, але при цьому слід враховувати якість співацького звуку і тембру голосу.

Детонація або нечиста інтонація буває пов'язана з неточністю висоти, коли співак виконує нечисто те, що недостатньо уявляє собі внутрішнім слухом, або з неправильним утворенням тембру. Підвищення тону є результатом надто високого положення гортані і форсування голосу. Причиною пониження тону може бути втрата відчуття верхнього резонатора (низька позиція).

Фонетичний метод виховання співака полягає в тому, що спів здійснюється на голосних звуках і тому голосні є об'єктом основної уваги педагога під час навчання співу.

Мета педагога – виробити на найзручнішому голосному звукові кращі співацькі якості і перенести їх на інші голосні. Вирівнювання голосних звуків – найважливіше першочергове завдання початкового етапу навчання. Типовими вправами для вирівнювання голосних звуків під час співу є такі, де зручні голосні чергуються з менш вдалимими. Голосний «у» сприяє вільному, м'якому, округленому звучанню. Для наближення звуку в окремих випадках можна використовувати голосну «і». Найпоширенішим у використанні є звук «а» (округлений).

Музичний слух – це не тільки вміння розрізнати висоту звуків, а і здатність звуку в тональності (ладове відчуття), гармонію (гармонічний слух). Музичний слух розвивається внаслідок систематичних тренувань.

Вокальний слух – це здатність вловлювати не лише особливості правильного співу і відрізнати його від неправильного, але і відчувати

роботу голосового апарату, м'язово розуміти те, що робить інший співак. Вокальний слух розвивається поступово, в міру розуміти те, що робить інший співак. Вокальний слух розвивається поступово, в міру освоєння вокальної техніки.

Чітка дикція під час співу забезпечується найкращим співвідношенням звукового, дихального і артикуляційного механізмів, швидкістю і чіткістю рухів артикуляційного апарату. Усі ці механізми удосконалюються впродовж тривалого часу.

Для розвитку і покращення дикції рекомендуються вправи на чергування складів з дзвінками та губними приголосними, сольфеджування вокалізів, спів речитативів. Необхідно слідкувати, щоб губи були активні, але вільні, щелепа – вільна, не затиснута, корінь язика м'який, вільний.

Спів – це явище, котре пов'язане зі всіма сторонами психічного життя людини. Психологічні якості відіграють вирішальну роль у співацькій діяльності. Маючи хороші музичні якості, волю, цілеспрямованість людина навіть з посередніми вокальними якостями може досягнути більшого успіху, а ніж людина з гарним голосом, але недоліками у психічному комплексі. Кожну людину характеризують комплекс психічних властивостей (зацікавлення, нахили, здібності, талант, темперамент, характер). Усі ці властивості складають індивідуальність людини і виробляються у процесі роботи і життя.

Діапазони жіночих голосів

Сопрано:	колоратурне	до I – мі-соль 3
	лірико-колоратурне	до I – мі 3
	ліричне	до I – до 3
	лірико-драматичне	до I – до 3
	драматичне	ля м – до 3
Меццо-сопрано:	ліричне	ля м – сі 2
	драматичне	ля м – ля-сі 2
	контральто	мі м – соль 2

Можливі зміщення діапазону ввєрх або вниз (індивідуально).

Робота над верхньою частиною діапазону повинна протікати дуже індивідуально. Переважно над верхами працюють тоді, коли середній відрізок діапазону є вже достатньо виробленим. Але якщо від природи є гарні верхи, то над їх вдосконаленням можна працювати значно раніше (ще на початковій стадії), Рекомендується використовувати гами і арпеджіо з

прохідними верхами, стакато, трохи пізніше – незначні затримки на верхніх нотах.

Процес утворення співацьких рухових навиків умовно поділяють на три етапи.

I – етап – це знаходження правильної співацької роботи голосового апарату, правильного звукоутворення на найкраще сформованих від природи голосових звуках і на обмеженій ділянці діапазону голосу.

II – етап – збереження і уточнення цих навиків у різних музичних завданнях і під час вимови слів на всьому робочому діапазоні.

III – етап – це етап доведення правильного звукоутворення і звуковедення до автоматизму, повної «розкнутості» голосового апарату і здобуття можливості нюансувати голосом у межах правильного професійного звучання.

Чоловічі голоси та їх діапазон

Тенор:	альтіно	до м – мі 2
	ліричний	до м – до 2
	лірико-драматичний	до м – до 2
	драматичний (героїчний)	до м – ля-до 2
	характерний	специфічне забарвлення
Баритон:	ліричний	ля в – соль I
	лірико-драматичний	ля в – соль I
	драматичний	ля в – мі-фа I
Бас:	бас-кантанте	мі в – мі-фа I
	центральний	ре в – ре-мі I
	бас-профундо	до контроктави
	бас-буфф (характерний)	

Можливі зміщення діапазону ввєрх або вниз (індивідуально).

Контрольні запитання

1. Дати визначення терміну «метод». Розкрити суть емпіричного методу викладання.
2. Розкрити значення положення звукоутворюючих факторів голосового апарату під час співу.
3. Розкрити методи роботи над кантиленою голосу.
4. Назвати основні музично-педагогічні принципи роботи над розвитком голосу співака (початківця).

5. Пояснити механізм здійснення співацького вдиху і видиху, назвати типи дихання.
6. Розкрити методи роботи над рухливістю голосу.
7. Розкрити способи педагогічного впливу на голос учня.
8. Охарактеризувати усі види атаки співацького звуку та пояснити їх застосування на практиці.
9. Назвати характерні ознаки для визначення типу голосу.
10. Розкрити особливості положення гортані під час співу.
11. Пояснити, у чому полягає шкідливість манери наспівування і чим наспівування відрізняється від піано.
12. Назвати основні завдання початкового періоду занять зі співаком.
13. Охарактеризувати співацькі форманти та розкрити їх значення у формуванні тембру голосу співака.
14. Розкрити методи роботи по подоланню форсування голосу.
15. Розкрити принципи діяльності нервової системи.
16. Назвати реєстри чоловічого та жіночого голосів та розкрити методи для вирівнювання реєстрових переходів.
17. Розкрити методи усунення носового призвуку.
18. Дати пояснення вислову «створення інструменту співака».
19. Розкрити відмінності у роботі артикуляційного апарату в мові та під час співу.
20. Розкрити причини детонації голосу.
21. Розкрити суть фонетичного методу виховання співака.
22. Пояснити у чому полягає відмінність між музичним та вокальним слухом.
23. Розкрити методи роботи над вокальною дикцією.
24. Розкрити значення психічних властивостей особистості для співацької та педагогічної діяльності.
25. Зробити класифікацію жіночих голосів та їх співацький діапазон.
26. Пояснити, як і на якій стадії навчання співу можна працювати над виробленням верхньої частини діапазону.
27. Охарактеризувати основні етапи утворення співацьких рухових навиків.
28. Зробити класифікацію чоловічих типів та їх співацьких діапазонів.

ТЕСТИ

I курс

Дихання. Типи дихання

- 1) Яким типом дихання найчастіше користуються співаки під час співу:
 - а) нижньореберно-діафрагматичним;
 - б) грудним;
 - в) ключичним;
 - г) змішаним (грудно-діафрагматичним).
- 2) При якій з цих видів атаки струмін повітря проривається із тиском, немов би ударом по зв'язках:
 - а) твердій;
 - б) м'якій;
 - в) придиховій.
- 3) Як назвав змішаний тип дихання Ж.Фор:
 - а) носовий;
 - б) грудне;
 - в) абдомінальне.
- 4) Дихання можна брати в музичних творах:
 - а) на паузах;
 - б) в середині музичної фрази;
 - в) розділяючи довгу ноту.
- 5) Удосконалення короткого чи довгого дихання відбувається завдяки:
 - а) вправам;
 - б) самонавіюванню;
 - в) прослуховуванню музики.
- 6) Г.Зейдлер вважав, що одним з найголовніших достоїнств співака повинно бути:
 - а) дихання;
 - б) зовнішність;
 - в) акторська майстерність.
- 7) У героїчних чи драматичних творах дихання повинно бути:
 - а) спокійним і м'яким;
 - б) уривчастим;
 - в) глибоким і активним.
- 8) Пауза – це:
 - а) знак для розслаблення;
 - б) знак мовчання;

- в) знак активізації.
- 9) М'яка атака допомагає уникнути:
 - а) фальшивого звуку;
 - б) напруженого і різкого звуку;
 - в) носового звуку.

- 10) Набирати дихання потрібно:
 - а) шумно;
 - б) легко й непомітно;
 - в) привертаючи увагу слухачів.

Звукоутворення. Будова голосового апарату

- 1) Яка з цих звичок є хибною для співака:
 - а) розводити руки під час співу;
 - б) опиратись на рояль;
 - в) копіювати виконавців, які погано володіють голосом.
- 2) Під час співу в гортані повинно бути відчуття:
 - а) затисну тості;
 - б) немов би продовжується процес набирання повітря;
 - в) повного розслаблення.
- 3) Як іще визначають термін «маска»:
 - а) низька позиція;
 - б) середня позиція;
 - в) висока позиція.
- 4) Де найчастіше відчувається звук в позиції «маска»:
 - а) в гортані;
 - б) в переніссі, між очима;
 - в) в носі.
- 5) Який голосний звук за дослідженнями Л.Дмитрієва має найбільшу площу зімкнення:
 - а) у;
 - б) і;
 - в) о.
- 6) Який найменше:
 - а) и;
 - б) е;
 - в) а.
- 7) Перед співом голосові зв'язки потрібно:
 - а) охолоджувати;

- б) розігрівати;
 - в) полоскати.
- 8) Які приголосні на думку В.Луканіна сприяють найкращому встановленню «високої позиції»:
- а) П і Р;
 - б) М і Н;
 - в) Б і В.
- 9) Яку іще має назву м'яке піднебіння:
- а) ворота;
 - б) вікно;
 - в) занавіска («фіранка»).
- 10) Що відбувається з повітрям яке вдихається через ніс:
- а) фільтрується;
 - б) охолоджується;
 - в) згущується.
- 11) Як називала С.Крушельницька голосові зв'язки:
- а) ниточки;
 - б) співуниці;
 - в) голосниці.
- 12) Де знаходиться голосова щілина:
- а) між коренем язика і твердим піднебінням;
 - б) в носовій порожнині;
 - в) в районі «адамового яблука».

II курс

Вимова у співі

- 1) У сфері вокального виконавського мистецтва одним з найголовніших чинників є:
- а) дикція;
 - б) зріст;
 - в) макіяж.
- 2) Що означає термін «орфоепія»:
- а) правильний спів;
 - б) правильна мова;
 - в) правильна поведінка.
- 3) Нормою української мови вважається:
- а) Полтавсько-Київський діалект;

- б) Рівненсько-Острозький діалект;
 - в) Кримсько-татарський діалект.
- 4) Українська мова за милозвучністю вважається:
- а) другою в світі;
 - б) третьою в світі;
 - в) першою в світі.
- 5) Що означає термін «артикуляція»:
- а) з'єднано;
 - б) розчленовано;
 - в) розбито.
- 6) Що означає термін «форманта»:
- а) керуючий;
 - б) працюючий;
 - в) утворюючий.
- 7) Мовний діапазон охоплює:
- а) 4 – 8 тонів;
 - б) 3 – 4 тони;
 - в) 5 – 10 тонів.
- 8) Співочий діапазон охоплює:
- а) 20 – 30 тонів;
 - б) 10 – 20 тонів;
 - в) 16 – 17 тонів.
- 9) Для досягнення рівності голосних К.Еверарді користувався принципом:
- а) заміни голосних;
 - б) видалення голосних;
 - в) змішування голосних.
- 10) Які складники артикуляційного апарату:
- а) ніс, шия, потилиця;
 - б) язик, зуби, губи;
 - в) руки, ноги, спина.

Вправи та їх значення в роботі над розвитком голосу

- 1) Хто з цих композиторів є автором вокалізів:
- а) Лисенко М.;
 - б) Чайковський П.;
 - в) Вілінська І.
- 2) Хто з цих авторів не писав вокалізи:
- а) Шуберт Ф.;

- б) Панофка Г.;
 - в) Зейдлер Г.
- 3) Який діапазон голосу зручний для початку занять:
- а) нижній;
 - б) середній;
 - в) верхній.
- 4) На який інтервал найчастіше зміщують вправи під час розспівки:
- а) на м.2;
 - б) на ч.4;
 - в) на в.2.
- 5) Що означає термін «легато»:
- а) різко;
 - б) гостро;
 - в) плавно.
- 6) Що означає термін «стакато»:
- а) м'яко;
 - б) уривчасто;
 - в) голосно.
- 7) Яким знаком у творах позначають дихання:
- а) u;
 - б) v;
 - в) dim.
- 8) Для відпрацювання співу малих секунд найбільш корисною є:
- а) мажорна гама;
 - б) мінорна гама;
 - в) хроматична гама.
- 9) Що таке «фальшивий спів»:
- а) неритмічний спів;
 - б) не точний інтонаційно спів;
 - в) тихий спів.
- 10) Якими стають голосові зв'язки після правильної розспівки:
- а) запаленими;
 - б) еластичними;
 - в) втомленими.
- 11) Коли найкраще співати вокальні вправи:
- а) перед початком занять;
 - б) після обіду;

в) перед сном.

III курс

Режим співака та гігієна голосу

- 1) Що в перекладі з французької означає слово «режим»?
 - а) навантаження;
 - б) управління;
 - в) розподілення.
- 2) Що входить у поняття «режим співака»?
 - а) праця, відпочинок, харчування;
 - б) догляд за домашніми тваринами;
 - в) освоєння комп'ютера.
- 3) Що є корисним для голосу співака?
 - а) раціональне харчування;
 - б) напружена професійна діяльність;
 - в) паління.
- 4) У хворому стані потрібно зберігати:
 - а) терпіння;
 - б) чисте сумління;
 - в) мовчання.
- 5) На початкових етапах занять потрібно займатись не більше:
 - а) 50-70 хв.;
 - б) 30-40 хв.;
 - в) 80-100 хв.
- 6) Для збереження свіжості голосу потрібно:
 - а) щоденно співати вправи, вокалізи;
 - б) багато і голосно розмовляти;
 - в) активно розширювати діапазон свого голосу.
- 7) Перед концертом (лекцією, уроком) слід:
 - а) добре поїсти;
 - б) добре поспати;
 - в) «розігріти» голосовий апарат.
- 8) Яка з цих процедур є хорошою профілактикою професійних захворювань співаків?
 - а) масаж;
 - б) полоскання горла;

- в) використання засобів для схуднення.
- 9) При катаральній ангіні:
- а) не можна співати;
 - б) можна співати;
 - в) можна співати тільки на «а».
- 10) При крововиливі у голосову зв'язку необхідно:
- а) багато пити;
 - б) багато їсти;
 - в) багато мовчати.

Виховання співочих навиків

- 1) На підставі досліджень доктора І.Левідова до молодшої (дитячої) вікової групи належать діти:
- а) 4-5 р.;
 - б) 3-4 р.;
 - в) 7-10 р.
- 2) Середньої (перехідної):
- а) 8-12 р.;
 - б) 11-14 р.;
 - в) 9-13 р.
- 3) Старшої (юнацької):
- а) 15-17 р.;
 - б) 13-16 р.;
 - в) 12-20 р.
- 4) Що означає термін «мутація»:
- а) розвиток;
 - б) походження;
 - в) зміна або злам.
- 5) У якому віці відбувається мутація у хлопчиків?
- а) 9-10 р.;
 - б) 11-15 р.;
 - в) 7-8 р.
- 6) Яким є звуковисотний діапазон дитини у 10 р.:
- а) кварта-квінта;
 - б) секста-октава;
 - в) нона-децима.
- 7) Дитячі голоси поділяються на:

- а) альти-тенори;
- б) басы-тенори;
- в) дисканти (сопрано) – альти.

IV курс

- 1) Що означає термін «форманта»?
 - а) утворюючий, формуючий;
 - б) переважаючий, домінуючий;
 - в) визначаючий.
- 2) Що означає слово «регістр»?
 - а) частина нотного стану;
 - б) частина діапазону;
 - в) частина музичного твору.
- 3) Скільки існує регістрів жіночого голосу?
 - а) 1;
 - б) 2;
 - в) 3.
- 4) Скільки існує регістрів чоловічого голосу?
 - а) 1;
 - б) 2;
 - в) 3.
- 5) Основний метод вирівнювання регістрів чоловічих голосів є:
 - а) відкриття звуку;
 - б) прикриття звуку;
 - в) округлення звуку.
- 6) Як ще називається голосовий апарат співака?
 - а) капітал співака;
 - б) інструмент співака;
 - в) імідж співака.
- 7) Що означає термін «детонація»?
 - а) фальшивий спів;
 - б) голосний спів;
 - в) форсований спів.
- 8) Діапазон колоратурного сопрано:
 - а) до першої – мі-соль третьої октави;
 - б) ре першої – до третьої октави;
 - в) до першої – до другої октави.

- 9) Діапазон ліричного і драматичного сопрано:
- а) сі малої – мі третьої октави;
 - б) ля малої – сі-бемоль другої октави;
 - в) до першої – сі-бемоль другої октави.
- 10) Діапазон ліричного і драматичного мецо-сопрано:
- а) ля малої – сі-бемоль другої октави;
 - б) до першої – до другої октави;
 - в) соль малої – ре третьої октави.
- 11) Діапазон ліричного і драматичного тенора:
- а) ре великої – до першої октави;
 - б) ля великої – соль першої октави;
 - в) мі великої – ре першої октави.
- 12) Діапазон ліричного і драматичного баритона:
- а) до малої октави – до другої октави;
 - б) сі великої октави – до першої октави;
 - в) мі малої октави – мі другої октави.
- 13) Діапазон центрального баса:
- а) ре великої – до другої октави;
 - б) до великої – до першої октави;
 - в) фа великої октави – фа першої октави.

Рекомендована література для самостійної підготовки студентів до тестування та здачі теоретичного матеріалу

1. Аспелунд Д.Л. Развитие певна и его голоса. – М., 1952.
2. Барсов Ю. Вокально-исполнительские и педагогические принципы М.И.Глинки. – М., 1968.
3. Васина – Гроссман В. Музыка и поэтическое слово. Ч. I. Ритмика. Ч. 2, 3. интонация. Композиция. – М.: Музыка, 1978.
4. Гнидь Б.П. Історія вокального мистецтва. – К.: НМАУ, 1997.
5. Дмитриев Л. Вопросы вокальной педагогики: сб. статей / Под ред. Л.Дмитриева – М.: Музыка, 1962.
6. Люш Д. Развитие и сохранение певческого голоса. – К.: Музична Україна, 1988.
7. Маслій К. Виховання голосу співака. – Рівне: РДК, 1996.
8. Староскольцев К.П. Постановка голосу. – Сімферополь: Доля, 2003.
9. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу. – К., 1998.

10. Юцевич Ю.Є. Музика. Словник – довідник. – Тернопіль, 2003.

ТЕМИ ДЛЯ НАПИСАННЯ РЕФЕРАТІВ

1. Мистецтво старовинного італійського «belcanto» (XVII – XVIII ст.).
2. Провідні співочі школи, режим навчання та виховання співаків в Італії XVII – XVIII ст.
3. Погляд Е.Карузо на вокальну методику.
4. Нові тенденції у вокальній педагогіці у другій половині XX ст..
5. Джерела української національної школи співу.
6. Видатні українські співаки – О.Мишуга, С.Крушельницька, М.Менцинський на вітчизняних та зарубіжних сценах.
7. Музично-драматична школа М.Лисенка.
8. Видатні вокальні педагоги О.Мишуга, О.Муравйова.
9. Музичні вистави в трупах корифеїв українського театру (кінець XIX – поч. XX ст.).
10. Вокальне мистецтво і педагогіка України XX ст..
11. Олександр Зінківській «Чарівний світ дзвінкоголосся».
12. Оксана Петрусенко «На крилах нескортих мелодій».
13. Майстри мистецтв України.
14. Життя і творча діяльність співаків України.
15. Бела Руденко – творчий портрет.
16. Творча індивідуальність Дмитра Гнатюка.
17. Методика роботи В.Луканіна.
18. Вокальна техніка співака.
19. Вокально-виконавські принципи М.І.Глінки.
20. Принципи і методи вокального навчання А.Г.Манабені.

Рекомендована література для написання реферату

1. Євтушенко Д. Роздуми про голос. К.: Музична Україна, 1979. – 92 с.
2. Кагарлицькій М. Оксана Петрусенко. – К.: Муз. Україна, 1973. – 48 с.
3. Лаба Б. Олександр Зінківській. – К.: Муз. Україна, 1980. – 60 с.
4. Лисенко І.М. Словник співаків України: Енциклопедичне видання/Післямова М.Слабошпицького. – К.: Рада, 1997. – 354 с.
5. Митці України: Енциклопедичний довідник /Упор. М.Г.Лабінський, В.С.Мурза; За ред. А.В.Кудрицького. – К.: УЕ, 1992. – 848 с.
6. Луканин В. Мой метод работы с певцами. – Л.: Музыка, 1972. – 48 с.

7. Менабени А.Г. Методика обучению сольному пению: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1987. – 95 с.
8. Станишевський Ю.А. Дмитрий Гнатюк: Творческий портрет / Сост. серии Л.Г.Григорьев, Я.М.Платек. – М.: Музыка, 1979. – 33 с.
9. Швачко Г.А. Бела Руденко: Творческий портрет. – М.: Музыка, 1981. -32 с.

СЛОВНИК МУЗИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Акцент – (лат. Accentus – наголос) – виділення, підкреслювання звука або акорда за рахунок підсилення звуку. Позначається знаками: >, V, sf.

Альт – (лат. Altrus - низький). 1. Низький дитячий голос з діапазоном ля (соль) малої октави – мі бемоль 2 октави. 2. Назва партії у хорі або вокальному ансамблі. 3. Смичковий інструмент.

Арієта – (італ. Arietta – маленька арія) – невелика арія з пісенним характером мелодії, яка написана здебільшого у двочастинній формі.

Аріозо – (італ. Arioso - ніби арія) – невеликий вокальний твір, який відрізняється від арії більшою свободою форми.

Арія – (італ. Aria) – жанр вокальної музики, закінчений епізод в музиці.

Артикуляційний апарат – губи, язик, тверде і м'яке піднебіння, нижня щелепа, голосові зв'язки.

Артикуляція – (лат. Artsculatio – розчленовано). 1. Спосіб виконання звуків під час співу або гри на музичному інструменті. Основні види: А.: легато, стакато, нон легато, портаменто, гліссандо. У нотному записі позначається відповідними штрихами. 2. У співі – чітка, виразна вимова звуків.

Атака – (італ. attaccare – нападай, наступай, зв'язуй). Спосіб звукоутворення у вокальній практиці, перехід голосового апарату від дихального стану до звукоутворення і початок звуку. Атака буває твердою, коли по зімкнених зв'язках відбувається удар повітряного струму; м'якою, коли зв'язки одночасно змикаються й подається дихання, і придихальною, коли спочатку проходить дихання, і лише після цього змикаються зв'язки.

Баритон – (грец. Barytonos – низькозвучний). Чоловічий голос середнього діапазону (від ля великої октави до ля-бемоль першої октави). За характером поділяється на ліричний, лірико-драматичний, драматичний.

Бас – (італ. Basso – низький). Самий низький чоловічий голос з діапазоном від фа великої октави до фа першої октави. Поділяється на високий (basso cantante), низький або центральний (basso profundo), характерний або комічний бас (basso buffo), бас – октавіст з діапазоном ля контроктави – ля малої октави.

«Білий звук» - термін, яким позначається відкрите звучання голосу. Це «плоске» звучання без елементів прикриття, що заставляє голосові складки працювати затиснуто.

Бельканто – (італ. belkanto – прекрасний спів) – стиль співу, який склався в Італії до середини XVII ст. В сучасному розумінні – емоційно насичений, красивий спів, звучне вокальне виконавство. Властиві: наспівність, повнота звуку, благородство звучання.

Вокал – (лат. Voce – голос) – мистецтво володіння співоchim голосом.

Вокаліз – (лат. Vocalis – голосний) – вправа або етюд для голосу без тексту; виконується на будь-яку голосну, найчастіше є вправою для розвитку співацької (вокальної) техніки, відпрацювання як техніки й рухливості голосу, так і вирівнювання регістрів.

Вокаліст – професійний співак.

Вокальне мистецтво – вид музичного виконання, який спирається на мистецтво володіння співоchim голосом. В.М. буває сольним, ансамблевим та хоровим. У В.М. різних народів відбиваються інтонаційні, ладові, ритмічні особливості народної музики, а також національні особливості фонетичного складу мови та звукоутворення.

Вокальний слух – особливий вид музичного слуху, який включає ритмічний слух, а також вокально-тілесну схему (комплекс м'язево-вібраційних відчуттів). Здатність співака оцінювати якість фонації, не діючи на неї, є показником пасивного виконавського В.С.

Гігієна голосу – один із дуже важливих розділів усього комплексу постановки голосу, від якого залежить якість та довголіття співоchого голосу. Це передусім режим і дотримання правил.

Голос – (італ. Voce) – звучання голосових зв'язок, яке утворюється під дією видихуваного повітря. Утворені зв'язками звуки підсилюються і забарвлюються у надставній трубці (глотка, ротова і носова порожнини), потім перетворюється у мову і спів людини. Як і будь-який музичний звук, голос має певний діапазон, висоту, силу і тембр.

Голосні звуки – звуки, що відтворюються голосом у мові, співі, які можуть бути застосовані у протяжному виконанні. Г.З. при співі і при мові, формуються у відповідності з національними мовними особливостями та з нормами вимови.

Голосовий апарат – система органів, яка слугує для виникнення звуків голосу та мови.

Гортань – орган, де виникає звук. Гортань являє собою складну систему хрящів, які з'єднані зв'язками і суглобами.

Горловий звук – специфічне звучання голосу, яке виникає в результаті того, що голосові складки працюють в режимі «перезмикання», т.б. в процесі коливання фаза їх зімкнутого стану переважає над розімкнутою, а сама гортань напружена.

Діапазон – (грец. Diapason – через всі струни) – звуковий обсяг співочого голосу, музичного інструменту, мелодії тощо. Визначається інтервалом між найнижчим і найвищим звуками.

Дикція – (лат. Dictio – вимова) – ясність, чіткість вимови тексту. Добра дикція у співака дозволяє без напруги розуміти зміст слів, які вимовляються.

Дихання – один з основних факторів звукоутворення. Правильне дихання під час співу є однією з основних умов вокального звучання.

Жіночі голоси – у залежності від будови голосового апарату діляться на високі – сопрано, середні – мецо-сопрано, та низькі – альти. У свою чергу сопрано – колоратурне, лірико колоратурне, ліричне, лірико-драматичне; мецо сопрано; альт та дуже низький – контральто.

Закритий звук – звук, який виникає при співі з закритим ротом.

Звукоутворення – вилучення співочого або мовного звука – результат дії голосового апарату. Співацький звук, виникаючи у результаті коливань голосових зв'язок, підсилюється і темброво збагачується грудними та головними резонаторами. У співі – перехід голосового апарату від дихального до співочого стану (початок звуку).

Інтонація – (лат. Intono – голосно відтворюю) – чисте виконання певного звуку, точне відтворення звуку або інтервалу за його висотним положенням. Інтонувати – означає точно й чисто співати або грати на інструменті.

Кантилена – (італ. Cantilena – розспівування) – пісня – 1. Наспівна мелодія широкого дихання, зв'язний спів. 2. У середні віки – невеликий

лірико-епічний вірш, призначений для співу (італ. Cantabile – наспівно, характер виконання мелодії).

Класифікація співочих голосів – визначення типу голосу за ознаками: звуковий діапазон, темброві ознаки, довжина голосових зв'язок, об'єм рот глоткової порожнини. На підставі комплексу вказаних показників визначається тип голосу.

Співочі голоси поділяються на чоловічі – високі – тенори; тенор-альтіно, ліричний, лірико-драматичний та драматичний; середні – баритони: ліричний і драматичний; низькі – баси: високий, центральний, бас-профундо (рідше – октавіст). Жіночі: сопрано, є колоратурне, лірико-колоратурне, ліричне, лірико-драматичне і драматичне; меццо-сопрано, альт і контральто. Дитячі: дискант (сопрано і альт).

Колоратурне сопрано – жіночий співочий голос, який відзначається особливою рухливістю і легкістю звучання, здатного виконувати складні у технічному відношенні пасажі. Діапазон К.с. від до 1 до фа діез 3 октав.

Контральто – (італ. Contralto) – найнижчий жіночий співочий голос густого, насиченого звучання грудного регістру. Діапазон d-d²-a². у хорі – II альт.

Легато – (італ. Legato – зв'язно, разом, плавно) – безперервне, зв'язане виконання (штриха), при якому голос найбільш повно витримує кожен долю мелодії, без перерви переходячи з одного звуку у інший. Л. один з видів артикуляції і штрихів. Графічно позначається дугоподібною лінією (лігою), що поєднує між собою ноти, групи нот.

Ліричний тенор – високий чоловічий співацький голос, легкий за характером звука, рухливий і ніжний. Діапазон с – с².

Ліричний сопрано – високий жіночий співочий голос за тембровими якостями Л.С. знаходиться між лірико-колоратурним та драматичним сопрано. Діапазон: до 1 – до 3.

Маска – (лат. Mascus – маска) – термін з вокальної педагогіки. Маючи на увазі звучання голосу співака у верхній частині обличчя, ніби прикрите маскою. Відчуття М., пояснюється резонуванням співочого голосу у головних резонаторах. Відчуття М. виникає при наявності у співацькому звуці високої форманти.

Мецо-сопрано – (італ. Mezza – середній) – середній жіночий голос між сопрано і контральто у діапазоні – від ля-сі малої октави до ля²-сі².

Мутація – (лат. Mutation – зміна), перелом – зміна, перелом голосу при переході від дитячого до юнацького віку (період досягання статевої

зрілості). Дуже гостро М. проходить у хлопчиків. Цей період дуже складний і серйозний і вимагає особливої уваги у роботі та охороні голосу.

Орфоепія – (грец. Orthos – правильний і epos – мова). Сукупність правил вимови, що історично сформувались і закріпились у практиці мовного спілкування. Вокальна О. – сукупність правил вимови, має певні відмінності від мовної О.

Пісня – основний і древній за походженням вид вокальної музики. Найпростіша і розповсюджена форма вокальної музики, у якій сполучаються поетичний і музичний образи. Існують П. народні та професійні.

Позиція – (лат. Position – положення). 1. Термін з вокальної педагогіки, що означає суб'єктивний відбиток у відчуттях якості звучання голосу – висока П., низька П. 2. Положення рук під час гри на музичних інструментах. 3. Положення лівої руки під час гри на струнних інструментах (скрипці, альті, віолончелі, домрі і т.д.).

Постановка голосу – у вокальній педагогіці – процес індивідуального навчання співу шляхом спеціальних вправ, виховання у співака правильних навиків, організації співочого дихання, звукоутворення та звуковедення, при яких голос звучить найбільш повноцінно. Поставлений голос відрізняється звучністю, підвищеною гучністю, багатством тембрових відтінків, чіткістю вимови, малого стомлення. 2. П. г. – система індивідуальних занять, які забезпечують формування здібностей. Свідомо керувати процесом фонації у відповідності з вокально-технічними та художніми завданнями, пов'язаними з виконанням конкретного твору. 3. П.г. – назва навчального предмета у музично-педагогічних, музичних середніх та вищих навчальних закладах.

Прикриття звуку – один із прийомів роботи з голосом. Настроювання голосового апарату за рахунок захисного механізму голосових зв'язок (голосниць), які автоматично включаються у процесі фонації при переході від нижнього грудного до верхнього головного регістру співацьких голосів. П. з. застосовується у вокальній педагогіці для згладжування регістрів, завдяки чому відбувається мов би однорідність голосу на всьому діапазоні. П. з. встановлює педагог, диригент, керуючись своїм вокальним слухом та естетичним смаком.

Регістр – (лат. Resonare – відгукатись) – характерною властивістю Р. є озвучування на звук певної висоти. У вокальній педагогіці широко застосовують термін – «грудний і головний Р». Під головним Р. слід

розуміти тільки порожнини, що розташовані вище піднебінної завіси у лицевій частині голови, в області «маски». Грудний Р. – грудне резонування – відчуття чітко виражених вібрацій в області грудної клітини (це трахея та крупні бронхи).

Романс – (ісп. Romance – від пізньо лат. Romanice, по-романському, тобто по-іспанському). Музично-поетичний твір для голосу з супроводом фортепіано, гітари. Термін Р. виник в Іспанії. В Україну і Росію Р. завезли ще в епоху цариці Катерини II, епоху, взагалі відзначену насадженням мистецтва на західно-європейський манер. В наш час - жанр одноголосного вокального твору ліричного та лірико-драматичного змісту; в інструментальній музиці – твір у характері вокального Р.

Спів – (вокальне мистецтво) – виконання музики голосом. Мистецтво передавати засобами співочого голосу ідейно-художній зміст музичного твору. С. може бути сольним, ансамблевим (дуєт, квартет і т.д), хоровим, з супроводом і без нього. Існують три основні стилі співу: кантиленний, співуче звучання голосу, що плавно ллється; декламаційний, що наближується до інтонацій розмовної мови; колоратурний – заснований на кантиленному, але прикрашений різноманітними прикрасами, пасажами і т.д.

Співоча установка – стан співака, необхідний для початку співу, який потребує підготовленості всього організму співака до фонації (початку співу). У комплекс С. у. входять як зовнішні моменти – установка корпусу, голови, рота, м'язова свобода, так і внутрішня психолого-фізіологічна готовність, що включає у себе стан «вокально-творчого спокою», уявлення про якість звуку, настроєність на внутрішній стан, який потребує ідейно-художній зміст образу.

Стрій – співвідношення абсолютної висоти музичної системи. У загальноприйнятій музичній системі кожна октава ділиться на дванадцять рівних частин, що називаються півтонами. Такий музичний стрій називається темперованим. Цей стрій відрізняється від натурального тим, що всі півтони октави у ньому рівні, відстань, що утворена двома півтонами, складає і має назву – цілий півтон. Частота коливань, яка прийнята за еталон для визначення висотного звучання співочого голосу або музичного інструмента.

Тенор – (італ. Tenore, від лат. Tenere – тримати, спрямовувати, постійно вести) – високий чоловічий співочий голос. Діапазон від до – с.

до до2 – с2. ноти записуються у скрипічному ключі на октаву вище від реального звучання.

Теситура – (італ. Tessitura – тканина) – у музиці – положення мелодії у будь-якій частині діапазону (регістру) музичного твору або співочого голосу. Т. буває висока, середня та низька. Відповідність Т. можливостям співочого голосу або інструменту є необхідною умовою повноцінного художнього виконання.

Фальцет – (італ. Falsetto від falso – удаваний) – один із регістрів співочого голосу, у якому використовується лише головний резонатор, ізольовано від грудного. Ф. відрізняється своєрідним тембром, із відтінком штучності. Має місце лише у чоловічих голосах.

Форманта – (лат. Forma – форма, споруда). Термін Ф. застосовується при наявності обертонів, які формують характерне забарвлення тембру певного звуку співочого голосу або інструменту, а також розбірливість вокальної мови (висока Ф., середня Ф., низька Ф.).

Форсування звуку – напружене вилучення звуку найбільшої сили впродовж довгого часу. Наслідком Ф. з. є тремоляція голосу, нестійкість інтонації, захворювання голосового апарату (співацькі вузлики, крововилив) аж до повної втрати голосу.

Фразування – логічна побудова музичного речення, фрази, періоду: виразне виконання музичних фраз при виконанні твору. Позначається за допомогою фразувальних ліг.

Цезура – (лат. Caesura – розріз) – розтинає безперервний рух. Ц. – коротка, не вказана у записі пауза між фразами або розділами музичного твору. За своїм значенням Ц. близька до розділових знаків у мові. Місце Ц. визначає виконавець, хоча іноді її вказує і автор, ставлячи над нотним станом знак (v) або апостроф (').

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Вокалізи та вправи

1. Абт Ф. Школа пения. – М.: Музыка, 1985.
2. Варламов О. Школа пения. – М. – Л.: Музгиз., 1949.
3. Вілінська І.А. Вокалізи для початківця. – К.: Муз. Україна, 1971.
4. Вілінська І.А. Вокалізи для співака-початківця. – К.: Муз. Україна, 1971.
5. Вілінська І.А. Вокалізи для високого голосу з ф-п. – К.: Мистецтво, 1969.
6. Вілінська І.А. Вокалізи для середнього голосу з ф-п. – К.: Муз. Україна, 1989.
7. Вілінська І.А. Вокалізи для низького голосу з ф-п. – К.: Муз. Україна, 1989.
8. Владимірова М.В. Упражнения и вокализы. – М.: Музыка, 1964.
9. Єгоричева М.І. Вправи для розвитку вокальної техніки. – К.: Муз.Україна, 1977.
10. Зейдлер Г. Искусство пения. – М., 1964.
11. Квітка К. Народні мелодії з голосу Лесі Українки. – К., 1917-1918.
12. Конконе Д. 50 упражнених для среднего и высокого голоса. – М.: Музгиз, 1966.
13. Конконе Д. 40 упражнених для баса и баритона. – М.: Музыка, 1975.
14. Панофка Г. Искусство пения. – М.: Музыка, 1968.
15. Панофка Г. Двенадцать артистических вокализов: Для меццо-сопрано или сопрано в сопровождении ф-п. – М.: Музыка, - 1969.
16. Рожнов А. Элементарные уроки пения. – С.-Петербург. 1971.

Збірники вокальних творів

1. Білаш О. Материна пісня. – К.: Муз. Україна, 1975.
2. 3. Вокальні твори на слова М.Ткача /За ред.. Л.В.Левітова. – К.: Муз. Україна, 1976. – (вокальні твори на слова укр.. поетів).
3. Івасюк В. Пісні. – К.: Муз. Україна, 1983.
4. Карминський М.В. Дорога к храму. – Харьков: Институт музыкознания, 1995.
5. Лисенко М. Збірник українських пісень. – К., 1986.
6. Лисенко М. Вокальні твори на слова різних авторів. Вип. II. – К.: Муз.Україна, 1991.

7. Пашко А. Кольори щастя. – К.: Муз. Україна, 1990.
8. Петренко М. Намалюй мені ніч. – К.: Муз. Україна, 1987.
9. Соневицький І. Солоспіви. – К.: Муз. Україна, 1993.
10. Співає «Червона рута» / Укладач А.К.Андрійчук. – К.: Муз. Україна, 1976.
11. Співакам-початківцям. – К.: Муз. Україна, 1985.
12. Співають Анісімови / Уклад. В.Л.Анісімов. – К.: Муз. Україна, 1990.
13. Старинные романсы / Сост. Аз.Іванов. – М.: Музыка, 1967.
14. Старинные русские романсы. – М.: Музыка, 1976.
15. Старинные русские романсы / Сост. Л.Н.Еременко. – К.: Муз. Укр., 1985.
16. Ткач М. Лебедині сурми. Вокальні твори українських композиторів. – К.: Муз. Україна, 1987.
17. У камина. Старинные русские романсы / Сост. С.Бонин, В.Жаров. – М.: Музыка, 1982.
18. Українські народні пісні. – К.: Муз. Україна, 1973.
19. Улюблені пісні. Вип.2 / Упоряд. Г.О.Ніколаєва. – К.: Муз. Україна, 1991.
20. Шамо І. Пісні. – К.: Муз. Україна, 1975.
21. Філіпенко В. Від серця до серця. Збірка пісень. – К.: Муз. Україна, 1984.
22. Фільц Б. Від зими до зими: Збірник пісень на слова О.Олеся: Для дітей серед. шк. віку. – К.: Муз. Україна, 1983.
23. Фільц Б. Смерічка: Збірник пісень для дітей мол. шк. віку. – К.: Муз. Україна, 1973.
24. Фільц Б. Срібні струни: Вокальний цикл на слова О.Олеся. – Тернопіль: Астон, 1990.
25. Янівський Б. Пісні. – К.: Муз. Україна, 1982.

Шкільний репертуар

1. Бойко Р. Избранные песни и хоры для детей. – М.: Сов. Композитор, 1982.
2. Гембера Г. Пісні для дітей. – К.: Муз. Україна, 1982.
3. Кириліна І. Пісні для дітей. – К.: Муз. Україна, 1991.
4. Наш край. Збірник дитячих пісень композиторів братніх республік. – К.: Муз. Україна, 1976.
6. Пісні з дитячих кінофільмів. – К.: Муз. Україна, 1986.

7. Пісні для учнів 1-3 класів. – К.: Муз.. Україна, 1982.
8. Пісні для учнів 6-7 класів. – К.: Муз. Україна, 1978.
9. Поклад І. Чарівна скрипка. Пісні. – К.: Муз. Україна, 1984.
10. Популярные песни – 1983 / Сост. В.Букин. – М.: Советский композитор, 1984.
11. Смішинки. Пісні з мультфільмів для дітей. – К.: Муз. Україна, 1981.
12. Струве Г. Пестрый колпачок. – М., 2001.

Науково-методична література

1. Голубев П.В. Рекомендации молодым педагогам-вокалистам. – М., 1963.
2. Детский голос /Под ред. В.И.Шацкой. – М., 1970.
3. Дмитриев Л.Б. Голосовой аппарат певца. – М., 1964.
4. Егоров А.М. Гигиена голоса и его физиологические основы. – М.: Музгиз, 1964.
5. Євтушенко Д. Роздуми про голос. – К.: Муз. Україна, 1979.
6. Кочнева И.С., Яковлева А.С. Вокальный словарь. – М.: Музыка, 1990.
7. Кошиць О. Про українську пісню й музику. – К.: Муз. Україна, 1993.
8. Лисенко І. Словник співаків України. Енциклопедичне видання/ Післямова М.Слабошпицького. – К.: Рада, 1997.
9. Луканин В. Мой метод работы с певцами. – М.: Музыка, 1972.
10. Малинина К.М. Вокальное воспитание детей. – М.: Музыка, 1967.
11. Малышева Н.М. О пении. Методическое пособие. – М.: Сов. композитор, 1988.
12. Маслій К.С. Виховання голосу співака. – Рівне, РДІК, 1996.
13. Менаюєни А.Г. Методика обучения сольному пению: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1987.
14. Митці України: Енциклопедичний довідник /Упоряд.: М.Г.Лабінський, В.С.Мурза. За ред. А.В.Кудрицького. – К.: УЕ, 1992.
15. Морозов В.П. Вокальный слух и голос. – М.-Л.: Музыка, 1965.
16. Морозов В.П. Тайны вокальной речи. – Л.: Наука, 1967.
17. Назаренко И.К. Искусство пения. – М.: Музыка, 1968.
18. О детском голосе / Под ред. Н.Д.Орловой. – М.: Просвещение, 1966.
19. Орлова Н. Развитие голоса девочек. – М., 1960.
20. Развитие детского голоса. – М., 1963.
21. Шацкая В. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества. – М., 1975.

22. Швидків Г.Р. Українські народні пісні та романси в курсі постановки голосу. – Рівне, 2005.
23. Юцевич Ю.Е. Словник музичних термінів. – К.: Муз. Україна, 1988.

ЗМІСТ

1. Завдання для самостійної роботи з предмета «Постановка голосу».....	4
2. Програмні вимоги теоретичного матеріалу	5
3. Тести.....	29
4. Рекомендована література для самостійної підготовки студентів до тестування та здачі теоретичного матеріалу.....	37
5. Теми для написання рефератів.....	38
6. Рекомендована література для написання рефератів.....	38
7. Словник музичних термінів.....	39
8. Рекомендована література.....	46

Навчальне видання

В.І.ПАВЛІЧУК, В.М.МРОЧКО

**САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ
В КЛАСІ
ПОСТАНОВКИ ГОЛОССУ**

методичні рекомендації
для студентів спеціальностей
014.13 Середня освіта «Музичне мистецтво»,
025 Музичне мистецтво

Відповідальний редактор

Комп'ютерна верстка та макет

